

V decembru leta 1938

Proti koncu letošnjega leta je prišlo do velikih mednarodnih izprememb, mimo katerih ni mogoče molče in brez tehtnega preudarka.

Če motrimo stanje v Evropi pred svetovno vojno, se da trditi, da je po svetovni vojni do neke mere zmagalo načelo samoodločbe narodov. Zmagala so Wilsonova načela, čeprav je danes jasno, da bi terjala popolna izvedba teh načel tudi izpremenjeni družbeni red v moralnem in socialnem pogledu. Bilo je tragično, da je skupina zmagovalcev smatrala Wilsonova načela za taktiko, ki se je posluževala pri preuredbi Evrope, ne pa za resnično edine prave pogoje novih razmerij. Prav zaradi tega ni prišlo do zadovoljivih rešitev. Novo nastale države so bile po svoji zgradbi kopije starih držav z idejo absolutne suverenosti. Smele so — samo na manjšem teritoriju — početi vse, kar so poprej vršile večje države. Vse to je bilo mogoče, ker ni nihče pomislil na to, da je bilo načelo samoodločbe v Wilsonovi koncepciji bistveno vezano na načelo mednarodnega sodelovanja.

Da se to sodelovanje ni zgradilo v smislu resnične enakosti, je odločilo več vzrokov. Pakt o Društvu narodov je bil vključen v mirovne pogodbe in s tem se je ideja o mednarodnem sodelovanju kompromitirala z idejo garancije obstoječega stanja v Evropi. Zmagovalci so ostali v polni bojni opremi, niso se odrekli svojim imperialističnim ciljem in načinom njih uveljavljanja, da bi ohranili prav z združitvijo mirovnih pogodb s paktom o Društvu narodov svojo nadvlado. V novo nastalih suverenih državah se je podpiral imperialistični unitarizem, ki naj bi bil orodje za stabilizacijo hegemonije oboroženih držav. Kako se je obneslo uveljavljanje narodnostnega načela pri razmejitvi držav ravno glede nas, Slovencev, vemo; prav tako minulih dvajset let zgovorno priča, kakšne so bile naše možnosti izživeljanja pri ureditvi lastne svobodne države. Nič manjše ni bilo vsesplošno razočaranje nad Zvezo narodov, ki je prva odpovedala ravno glede tako važnega vprašanja, kakršno je bilo skrb za nove manjšine.

Ta v kratkem naznačeni račun se je moral izkazati napačnega.

Prvič je bilo jasno, da ne bodo hotele neoborožene države ostati same neoborožene. Nadalje so reperkusije na svetovnem trgu v mnogo večji meri dezorganizirale gospodarstvo zapadnih držav in ustvarjale še večjo labilnost socialnega reda, dočim je ta kriza v Nemčiji in Italiji v zvezi z drugimi nacionalnimi in psihološkimi momenti dovedla do podreditve gospodarstva in vsega socialnega in kulturnega življenja izključno militarističnim namenom. Na tej ravnini se je izkazala prav ta organizacija gospodarskega in sploh vsega nacionalnega življenja nadmočno razkroju liberalnega gospodarstva v

državah, ki jih je zmaga v svetovni vojni zazibala v blagostanju. Vse to je onemogočilo, da bi bili razni narodi za dogledno dobo pripravljeni, sprijazniti se s svojo podrejenostjo. Imperializem rodi imperializem in volje po nadoblasti morajo nujno trčiti druga ob drugo.

Do obračuna je moralo priti. Stroške tega obračuna plačujejo za sedaj mali narodi. Namesto versajske Evrope, ki predstavlja kompromis med Wilsonovimi načeli in hegemonijo nekaterih imperialističnih držav, vstaja danes Evropa, ki priznava le še velike imperije, med katerimi so trenutno v premoči tisti, ki so po vojni ustvarili nove militaristične organizacije. Wilsonova in ženevska načela ne eksistirajo danes v mednarodnih odnosih niti ne več kot kompromis ali dekoracija in mali narodi, kolikor jim je sploh še priznana pravica eksistence, smejo po tej gospodarski in politični zamisli obstajati le še kot kolonialni členi velikih imperijev.

Ta preosnova je najbolj živo zadela ravno male narode. Kašna naj bo njih pot v teh novih razmerah?

V etnografski konfiguraciji Evrope imamo več velikih kompleksov, ki so življenjski prostor malih narodov in mi sami smo predstraža največjega teh kompleksov, ki obsega skoraj vse Podonavje in ves Balkan. Tesnoba, ki zajema nas, je delež tudi vseh ostalih manjših narodnih organizmov, ki žive danes v podobnih življenjskih pogojih. Velike imperialne sile se trenutno poslužujejo teženj nekaterih teh malih narodov proti drugim, jih medsebojno izigravajo in slabe, z namenom, da jih naposled vse nadvladajo. Pri malih narodih pa vstaja povsod misel oportunitizma, ki se hoče sprijazniti z obstoječim stanjem, da v stiski časov reši, kar se rešiti da. Taka pot more morda trenutno obvarovati pred najhujšim, vodi pa nujno v moralni in materialni razkroj. Kar je živo, ne more umreti in nemogoče je, da bi ne vstal v teh malih narodih klic proti trajni podrejenosti. Prav tako je nemogoče, da bi vest človeštva pripustila tako ureditev pozemskih zadev, ki bi slonela zgolj na izkoriščanju. Zato veljajo danes naše misli solidarnosti z narodi, ki žive z nami v istem življenjskem prostoru pod podobnimi življenjskimi pogoji in so izpostavljeni isti nevarnosti, dalje solidarnosti z vsemi malimi narodi in pa veri v tiste sile človeštva, ki ne bodo dovolile tega nasilja nad življenjem. Neposredna nevarnost stopnjuje voljo do odpora in odpira nova obzorja in cilje, za katere se je vredno boriti in umreti. Zvestoba do svojega naroda, pravično notranje urejena država, ki smo se po svoji volji pred dvajsetimi leti odločili zanjo in jo pomagali ostvariti, solidarnost z nam sorodnimi, še svežimi narodi, volja do bratskega sožitja z vsemi ljudsvi, ostra odklonitev izkoriščanja človeka po človeku ali naroda po narodu, spoštovanje človeškega dostojanstva in duhovne svobode — to so načela, ki nas bodo vodila iz teme, naj se zgodi kar koli.

Narodi propadejo samo tedaj, kadar izgubijo vero vase in voljo do življenja.